

För barn och unga i samhällsvård

S 2023:66

Pressträff 2023-11-06

Bakgrund till utredningen

Varje år är mellan 25 000 – 30 000 barn och unga i samhällsvård för att deras behov av olika anledningar inte kan tillgodoses i det egna hemmet.

Barn och unga som växer upp i samhällsvård har kraftiga överrisker för kriminalitet, hemlöshet, arbetslöshet, bristande försörjningsförmåga och fysisk och psykisk ohälsa.

Uppdraget

Syftet med utredningen är att säkerställa att barn och unga i samhällsvård ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård.

Utredningen ska föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, stödboende eller HVB, inklusive SiS. Det gäller kvalitet i hela vårdkedjan med delaktighet för barn och unga.

Barnkonventionen ska vara en utgångspunkt för utredarens arbete. Utredaren ska i uppdragets alla delar beakta barns och ungas erfarenheter.

Utredningen har *inte* i uppdrag att se över

- Förutsättningarna för vård enligt LVU
- SiS särskilda befogenheter
- Tillståndsprövningen hos IVO
- Rätten för hemtagningsbegäran
- Förutsättningarna för barn på skyddat boende
- Individbaserad socialtjänststatistik
- Frågor kring särskilt förordnad vårdnadshavare
- Regelverket för ensamkommande barn och ersättningen för dem

Resultatet av utredningen

Brist på sammanhang och trygghet

"Var 30 personer jag skulle prata med under två år. Hade det varit samma person hade jag kunna prata. Det handlar om tillit, en 15 åring kommer inte lita på 30 nya personer."

"De bytte socialsekreterare för mig varje vecka. Vet inte varför de bytte så många gånger. Blev slängd runt som en trasdocka som ingen ville ta hand om."

"Flyttat 8 gånger och bytt skola 5 gånger, jag orkar inte träffa nya människor."

"Man packar aldrig upp 100%."

"Fick reda på att jag skulle bli placerad när jag var på väg till min mormor innan sommarlov. Flyttade dagen efter - fick inte reda på någonting."

Brist på goda och nära relationer

"Jag önskar att alla familjehem gör det av kärlek och inte av pengar."

"När jag bodde hemma spelade jag hockey och innebandy. När jag blev placerad slutade jag med allt för jag vet inte var man gör det och ingen har frågat vad jag vill göra."

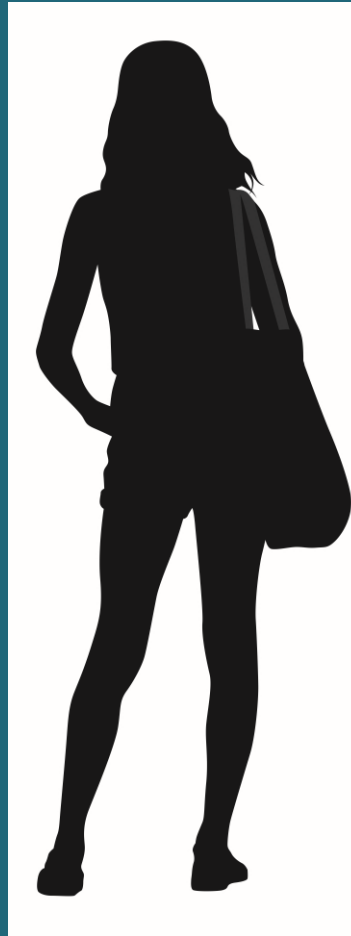
"De (mina syskon) är små och jag är inte så involverad i deras liv. Hade önskat mer kontakt. Tycker om dem jättemycket, hade velat vara en del av deras liv."

"Mitt liv var egentligen fortfarande i staden där jag växte upp, alla jag kände bodde fortfarande där."

Brister i vården

"Andra på boendet sålde sex och uppmanade mig att göra det - ibland kom polisen."

"Jag hade ingen att prata med för att min psykolog hade slutat och psykiatrin hade inte skaffat någon ny, så att jag måste ju liksom bara sämre och sämre, och till sist så försökte jag faktiskt ta mitt liv."

"HVB erbjöd tre ämnen, hur ska detta gå, jag behöver alla ämnen. Våldigt lustigt, jag var tydligen en hemmasittande men fick inte gå i skolan."

"Har du slutat skolan? Då är du stor nog att klara dig själv liksom. Och visst alltså, jag har gjort det sen jag var typ 8, alltså det är ju inte att jag inte kan klara mig själv, men det kändes ju inte helt bra heller."

Förslag om statens ansvar

Utredningen bedömer att det krävs en omfattande satsning och reform för att höja kvaliteten på samhällsvården

- Utredningen föreslår att termen *samhällsvård* införs i lag. Begreppet utgår från det särskilda samhällsansvar som följer av ett beslut om heldygnsvård av barn och unga.
- Socialstyrelsen får i uppgift att stödja samhällsvården för barn och unga samt samordna statens stöd inom området till kommuner, regioner och verksamheter. Arbetet ska bedrivas verksamhetsnära med barns och ungas rättigheter som grund.
- Socialstyrelsen får ansvar för en ny nationell struktur för uppföljning av samhällsvård som gör det möjligt att lokalt och nationellt följa vårdens kvalitet. Strukturen ska bygga på information från kommunerna, IVO och SiS, samkörning av register och barns och ungas egna erfarenheter och synpunkter.

Vårdkedjan – förslag om innehållet i vården

För att tydliggöra socialnämndens skyldigheter när det gäller vårdens innehåll och stärka stödet till barn och unga föreslår utredningen att skyldigheten att ge *god vård* ska innefatta:

- att vården utförs med omtanke under gynnsamma uppväxtförhållanden,
- att ge barnet eller den unge råd, stöd och hjälp utöver det som ges genom placeringen,
- att också så långt möjligt tillgodose barnets eller den unges behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående,
- att barn och unga får utbildning och stöd till utbildning, och
- att barn och unga får den hälso- och sjukvård samt tandvård som de behöver.

Vårdkedjan – förslag om beslut om vistelse

Utredningen ser ett behov av att formalisera beslut om var barn och unga ska vistas under vårdtiden. Om vistelsen behöver ändras ska flytten förberedas noga. Omedelbar förändring får endast ske vid särskilda skäl. Beslutet får överklagas.

Inför beslutet ska socialnämnden särskilt beakta barnets eller den unges:

- inställning till vården och var den ska utföras,
- relation till vårdnadshavare, förälder, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare,
- förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön,
- särskilda behov, pågående behandling eller annan insats, och
- behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund.

Vårdkedjan – förslag om att följa vården

- Utredningen föreslår att den särskilt utsedde socialsekreteraren ska ansvara för att barnet eller den unge ges möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården och får information om sina rättigheter, samt för att noga följa vården.
- Barnet eller den unge ska erbjudas enskilda samtal i den omfattning som är lämplig med hänsyn till dennes behov och önskemål men minst en gång var sjätte månad. Under det första året av varje placering ska socialnämnden erbjuda barnet eller den unge *kontakt* minst en gång per månad.
- Vid uppföljningen ska socialnämnden särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utbildning, utveckling, beteende och sociala relationer, samt eventuell utsatthet för *våld*. Vid behov ska information från skolan, tandvården och hälso- och sjukvården inhämtas.

Vårdkedjan – förslag om stöd till föräldrar

Socialnämnden ska ansvara för att ge vårdnadshavare och föräldrar råd, stöd och annan hjälp som de behöver när ett barn vårdas utanför det egna hemmet, främst för att främja kontakten och umgänget med barnet.

När vård av ett barn inleds för första gången ska socialnämnden verka för att vårdnadshavarna får stöd utifrån de skäl som föranledde vården i minst två år.

Vårdkedjan – förslag om LVU i hemmet

För att LVU i hemmet ska kunna användas mer ändamålsenligt föreslår utredningen att unga som vårdas med stöd av 3 § LVU ska socialnämnden få besluta om särskilda villkor som förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet. De särskilda villkoren får avse

- skyldighet att ta emot vissa andra insatser inom socialtjänsten, och
- att den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Den nuvarande begränsningen om att vården alltid ska påbörjas utanför det egna hemmet tas bort.

Förslag om familjehemsvården

- Krav på tillstånd för familjehem
- Krav på grundutbildning för att få tillstånd som familjehem
- Tidsfrist på 6 månader för tillståndsgivning till familjehem
- Nationellt register över familjehem för barn och unga hos IVO
- Införande av familjehemskategorier:
 - *nätverkshem, allmänt familjehem, förstärkt familjehem och jourhem*
- Utökat stöd till familjehem, t ex stöd kvällar och helger
- Högst tre barn eller unga får vara placerade samtidigt i ett familjehem
- Tydligare regler för användande av nätverkshem
- Ansvarsfördelningen mellan nämnden och konsulentstödda verksamheter förtydligas bl.a. genom att ersättningen ska betalas direkt till familjehemmet

- Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram stödmaterial kring utredning och tillståndsgivning av familjehem, matchning m.m.

Förslag om HVB och stödboenden

- Vård på institution ska endast ske om vården *bäst* kan tillgodoses där
- Fostran ska ingå även vid institutionsplaceringar av barn
- Föreståndare i HVB och stödboende för barn och unga ska ha ett tydligt ansvar för att leda det dagliga arbetet, utveckla och följa upp verksamheten.
- Höjda krav på kompetens hos både föreståndare och övrig personal

Regeringen bör särskilt utreda:

- vilka befogenheter som behövs i HVB för att kunna genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt, inklusive om SiS särskilda befogenheter behöver justeras
- hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboenden

Förslag om institutionsvården, forts.

Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram:

- ett stöd för lämplighetsbedömning vid inskrivning i HVB och stödboende
- ett stöd för att bedöma personlig lämplighet hos personalen på HVB inkl. SiS
- förslag till en differentiering i HVB i samverkan med IVO kring tillståndsprövningen
- kriterier för när barn och unga ska vårdas på SiS med särskilt noggrann tillsyn
- en utbildning för föreståndare i HVB och stödboende

Förslag särskilt om SiS

- SiS ska ha en central funktion dit barn och unga kan vända sig för att lämna klagomål på vistelsen.
- Kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning ska endast få utföras eller bevitnas av någon av samma kön om inte den unge har andra önskemål. Den unge ska tillfrågas om någon särskild person ur personalen ska genomföra åtgärden. Den unges önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses.
- SiS bör ges i uppdrag att utveckla sitt arbete med Treatment Foster Care Oregon (TFCO) så att den blir tillgänglig för fler kommuner.
- SiS bör ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för att förebygga sexuella övergrepp samt att stödja barn och unga som blir brottsoffer i SiS.

Förslag om hälso- sjukvård samt tandvård

Utredningen föreslår att tillgång till hälso- och sjukvård och tandvård för barn och unga som är i samhällsvård utanför hemregionen ska regleras i lag. Hemregionen ska ansvara för kostnaderna.

Läkare respektive tandläkare ska ansvara för hälsoundersökningar av barn och unga i samhällsvård. Regionen som barnet eller den unge vistas i ska erbjuda hälsoundersökningen. Både kommunen och SiS ska kunna underrätta regionen om behov av en hälsoundersökning.

Förslag om hälso- och sjukvård i SiS

- Utredningen föreslår att viss hälso- och sjukvård ska ges på plats i varje särskilt ungdomshem. Regionen ska ansvara för tillgången till läkare och SiS för tillgången till sjuksköterska och psykolog. All annan hälso- och sjukvård ska ges av regionen.
- SiS ska ges möjlighet att ta initiativ till en samordnad individuell plan (SIP) på samma sätt som kommun och region.
- Regeringen bör initiera utvecklingsarbete om mobila team för att öka tillgängligheten till regionernas hälso- och sjukvård.

Förslag om skolgången

Skolan ska genomföra en särskild kunskapsbedömning i samband med att samhällsvård inleds, när skolplikten inträder och vid byte av skolenhet. Bedömningen ska visa om det finns behov att skyndsamt planera extra anpassningar eller av att genomföra utredning om särskilt stöd.

Socialnämnden ska underrätta skolan om behovet av en kunskapsbedömning.

Socialnämnden ska underrätta ansvarig nämnd om behov av skolplats senast en vecka från det att samhällsvård inletts.

Hälsobesök inom elevhälsan ska erbjudas vid behov när samhällsvård av barn och unga inleds.

Skolverket, SPSM, SKR med flera bör ges i uppdrag att utveckla stödmaterial och utvärdera arbetssätt för att förbättra skolresultaten för barn och unga i samhällsvård.

Förslag om när vården upphör och efter vården

Utredningen föreslår att det från 16 års ålder ska ingå i en skälig levnadsnivå att få känslomässigt stöd, samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård när samhällsvård avslutats. Stödet ska kunna ges upp till 25 års ålder. Vistelsekommunen ansvarar för att ge stödet.

Inför att samhällsvård upphör ska socialnämnden informera den enskilde om rätten till stödinsatser.

Socialnämnden ska erbjuda barn och vårdnadshavare råd och stöd för det särskilda behov som uppstår när barnet flyttar hem till vårdnadshavaren efter att samhällsvården upphört. Placeringskommunen ansvarar för att ge stödet.

Summering

Betänkandet innehåller ca 130 förslag samt fem områden som behöver utredas särskilt.

Förslagen bedöms leda till en förbättrad samhällsvård för barn och unga, bättre förutsättningar efter avslutad vård, samt minska risken både för att barn och unga utsätts för och begår brott när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört.

Förslagen innebär en ambitionshöjning som på sikt kommer ge positiva samhällsekonomiska konsekvenser men initialt kräver en satsning på ca 600 miljoner kronor för önskad effekt.